

**НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВОСЛАВНОГ БОГОСЛОВСКОГ ФАКУЛТЕТА
УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ**

**РЕФЕРАТ СТРУЧНЕ КОМИСИЈЕ ЗА ПРЕГЛЕД И ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ
ДИСЕРТАЦИЈЕ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ**

***Primus universalis* у савременом систематском богословљу: последице односа
тријадологије и еклисиологије по примацијалну теологију**

ДОКТОРАНДА Небојше Г. Стевановић

На седници Наставно-научног већа Православног богословског факултета Универзитета у Београду, одржаној 29. априла 2026. године, а пре тога на Већу докторских студија одржаном 27. априла 2026. године, изабрана је Стручна комисија за преглед и оцену докторске дисертације Небојше Г. Стевановић, коју је кандидат урадио под стручним менторством проф. др Златка Матића, под насловом: *Primus universalis* у савременом систематском богословљу: последице односа тријадологије и еклисиологије по примацијалну теологију, у саставу: др Александар Баковац, редовни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду, др Раде Кисић, ванредни професор Православног богословског факултета Универзитета у Београду и др Душко Прелевић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Београду. Комисија после читања дисертације и међусобног консултовања има част да Наставно-научном већу поднесе свој следећи:

РЕФЕРАТ

1. Основни подаци о кандидату

Небојша Стевановић рођен је 26. септембра 1997. године у Крагујевцу. Након завршене основне школе, 2012. године уписује Богословију Светог Јована

Златоустог у Крагујевцу, коју завршава 2017. године са просеком 5,00 и као ђак генерације. Своје школовање наставља даље на Православном богословском факултету Универзитета у Београду, завршивши основне академске студије у року и са просеком 9,97 (2017-2021). Одмах након тога, на истом факултету, уписује мастер академске студије, систематско-историјски модул, под менторством протођакона проф. др Златка Матића. Наредне године израђује и брани мастер рад под називом: *Тријадологија и примат у Цркви: могућност примењивања тројичних аналогја и primus universalis као еклисиолошка неопходност* (2022). Докторске академске студије на Православном богословском факултету уписује академске 2022/23. године, под менторством протођакона проф. др Златка Матића. Током студирања био је два пута стипендиста Министарства омладине и спорта, Фондације Доситеја, стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја, као и стипендиста Управе за сарадњу са Црквама и верским заједницама при Министарству правде. Активно објављује радове у категоризованим часописима *Богословље, Црквене студије, Саборност - теолошки годишњак, Теолошки погледи, Годишњак - часопис Православног богословског факултета Св. Василија Острошког, Религија и толеранција, Diptych* (Бугарска), као и у некатегоризованим часописима *Свевиђе - лист епархије будимљанско-никшићке, Каленић - часопис епархије шумадијске*. Сви радови су из области *Систематског богословља*. Активно преводи са енглеског и руског језика радове савремених богослова. У сарадњи са Одбором за просвету и културу Епархије пожаревачко-браничевске, благословом митрополита пожаревачко-браничевског проф. др Игнатија (Мидића), и Института за Систематско богословље Православног богословског факултета Универзитета у Београду активан је на пољу уредништва и приређивачке делатности. Од 2023-2025. године активан је учесник на међународним конференцијама у организацији Института друштвених наука - Форума за религијска питања (FOREL) и Центра за емпиријска истраживања религије (CEIR). Такође, учесник је на домаћим научним симпозионима у организацији Института за Систематско богословље Православног богословског факултета Универзитета у Београду. Од 2022. године предаје Верску наставу - Православни катихизис у Првој крагујевачкој гимназији и Првој техничкој школи у Крагујевцу, Епархија шумадијска.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет ове докторске дисертације представља богословско разматрање *primus universalis* у оквиру савременог систематског богословља, са посебним освртом на последице које однос тријадологије и еклисиологије има по

примацијалну теологију. Истраживање полази од уверења да се питање примата на универзалном нивоу не може адекватно разумети уколико се задржи у оквирима канонско-јуридичких, институционалних или историјско-описних приступа, већ захтева онтолошко утемељење унутар тријадолошке и еклисиолошке перспективе. У том смислу, предмет рада обухвата анализу суштинских теолошких претпоставки које омогућавају да се говори о примату као реалности која припада самом бићу Цркве (*esse Ecclesia*), а не њеним спољашњим или накнадно развијеним облицима (*benne esse Ecclesia*).

Истраживање је усмерено ка испитивању односа једног и многих, првог и многих, поретка и *киноније*, како на тријадолошком тако и на еклисиолошком плану. У том контексту, предмет дисертације обухвата разматрање кључних појмова светоотачке тријадологије, као што су монархија Бога Оца, узрок (*αἴτιος*), поредак (*τάξις*) и однос (*σχέσις*), као и њихових последица по разумевање бића Цркве. Ови појмови се не анализирају изоловано, већ у светлу њихове суштинске повезаности, која омогућава да се Црква сагледа као заједница личности иконички утемељена у тројичном начину постојања.

У оквиру предмета истраживања посебно место, стога, заузима концепт иконичне онтологије, који се поставља као кључни херменеутички оквир за разумевање односа Тројичног Бога и Цркве. Полазећи од уверења да Црква постоји као икона Свете Тројице и Царства Божјег, рад настоји да покаже да се еклисиолошке реалности, укључујући и примат, не могу свести на аналогичке или симболичне моделе, већ морају бити схваћене искључиво кроз иконичну онтологију. У том смислу, предмет дисертације обухвата и критичку анализу аналогичких приступа, који, иако значајни у одређеним аспектима, не могу обезбедити адекватно онтолошко утемељење примата, нити објаснити његову повезаност са личносном тријадологијом и еклисиологијом.

Поред суштинских претпоставки тријадологије и еклисиологије, предмет рада укључује и систематско разматрање савремених еклисиолошких и екуменских расправа, са посебним освртом на званичне документе богословског дијалога Православне и Римокатоличке Цркве (Минхенски документ, Равенски документ, Документ из Кјетија, Александријски документ, итд.), као и оних докумената који су настали као реакција на њихову поставку односа примата и саборности. Ови документи се анализирају као теолошки изрази различитих еклисиолошких парадигми, при чему се настоји утврдити у којој мери је *primus universalis* у њима утемељен у тријадолошкој и евхаристијској онтологији, а у којој мери остаје на нивоу функционалног или институционалног разумевања.

Циљ дисертације јесте да понуди свеобухватно, урвнотежено и систематски утемељено богословско разумевање *primus universalis* као онтолошке, тријадолошке, иконичне и евхаристијске реалности Цркве. У том правцу, рад настоји да покаже да примат на универзалном нивоу није спољашњи додатак еклисиолошкој структури, већ унутрашњи израз јединства које припада самом бићу Цркве. Овим приступом превазилазе се редукционистички модели и савремени изазови који примат тумаче искључиво као власт, функцију или институцију, и отвара се могућност да се сагледа као лична служба која произлази из тројичног начина постојања у коме поредак и однос сапостоје.

Посебан циљ истраживања јесте да се покаже да *примат и саборност не стоје у односу супротстављености, већ у односу узајамне условљености*. Као што унутар Свете Тројице постоји поредак који не нарушава заједницу, тако и у Цркви постоји могућност првог који не укида саборност, већ је чува и чини делатном. У том смислу, докторска дисертација настоји да утврди да ли и на који начин *primus universalis* може бити схваћен као онтолошка гаранција саборности, а не као њена претња.

Даљи циљ рада односи се на развој интегративног методолошког оквира који повезује тријадологију, еклисиологију, иконичну онтологију и евхаристијску теологију у јединствену херменеутичку целину. Овај оквир омогућава да се питање примата постави у ширем теолошком контексту, превазилазећи уске дисциплинарне границе и омогућавајући синтетичко разумевање еклисијалног бића. Коначно, циљ дисертације јесте и да допринесе савременом богословском и екуменском дијалогу, указујући на могућност да се питање *primus universalis* постави на заједничким тријадолошким и еклисиолошким основама. У том смислу, кандидат настоји да покаже да примат, уколико је правилно утемељен и урвнотежен са другим сегментима црквеног живота, не представља препреку јединству Цркве, већ његов неопходни израз.

3. Кратак опис садржаја дисертације

Докторска дисертација Небојше Стевановић је подељена на четири главна поглавља, од којих је свако подељено на више потпоглавља

Након уводних разматрања, у којима су постављене теоријске, методолошке и проблемске координате истраживања, дисертација се у свом аналитичком делу најпре усмерава ка испитивању тријадолошких претпоставки еклисиологије као темељне равни за разумевање питања примата у Цркви. У првом аналитичком

поглављу, под називом „Патристичка тријадологија - подмет савремених еклисиолошких питања“ (15-37) које представља онтолошку основу читавог истраживања, пажња је усмерена на светоотачку тријадологију, пре свега на богословску синтезу кападокијских отаца, у којој долази до прецизног разликовања суштине и личности (ипостаси), односно бића као апстрактне категорије и начина постојања као релационе стварности. У том контексту, анализирају се кључни појмови тријадолошке мисли, као што су монархија Бога Оца, узрочност, поредак и однос, при чему се показује да ови појмови не функционишу као категорије хијерархијске надмоћи, већ као изрази онтологије у којој један и многи не стоје у супротности, већ се међусобно условљавају. Посебно се наглашава да монархија Бога Оца не означава доминацију, већ личносни узрок и извор заједнице, у којем се могућност првог јавља искључиво у контексту односа. На тај начин, поредак унутар Свете Тројице не представља спољашњу структуру, већ онтолошку логику заједнице, која омогућава да се говори о првоме као о ономе који иницира, али који никада не постоји изван *киноније*. У оквиру овог поглавља развија се и кључна теза да се тријадолошка онтолошка структура може разумети као основни херменеутички модел за еклисиологију. Однос 'Један-Многи' не тумачи се као конфликтни однос јединства и различитости, већ као узајамно прожимање, што омогућава да се еклисиолошке реалности сагледају у светлу релационе онтологије. Овај увид има далекосежне последице за разумевање Цркве, јер показује да се њено биће не може свести на институционалне или функционалне оквире, већ да је утемељено у начину постојања који је иконичан у односу на Свету Тројицу.

Друго аналитичко поглавље, „Црква - икона Царства Тројичног Бога: есхатолошка и тријадолошка утемељеност еклисиологије“ (37-83) представља развој ових тријадолошких претпоставки у правцу еклисиологије, при чему се у средиште анализе поставља питање идентитета Цркве. У овом делу дисертације Црква се не посматра као статична или самодовољна реалност, већ као заједница чији идентитет није протолошки дат, већ есхатолошки усмерен. Ово есхатолошко утемељење Цркве омогућава да се њено постојање разуме као кретање ка пуноћи, при чему историјска димензија не представља затворени оквир, већ простор у којем се пројављује будућа реалност Царства Божјег. Посебан значај у овом поглављу има развој концепта иконичне онтологије, који се поставља као кључни методолошки и херменеутички оквир читавог истраживања. Икона се тумачи не као символ или аналогија, већ као начин постојања у којем иконизована реалност постаје реално присутна. На тај начин, однос тријадологије и еклисиологије не заснива се на сличности, већ на учешћу и присуству иконизованог. У оквиру ове анализе посебна пажња посвећена је критичком преиспитивању појмова аналогије и символа, који се показују као

недовољни за изражавање онтолошког односа Бога и Цркве. Аналогички приступ остаје на нивоу сличности и не омогућава стварно учешће у ономе што се представља. Насупрот томе, иконична онтологија омогућава да се еклисиолошке реалности схвате као активни модуси постојања, у којима се остварује присуство тројичног начина постојања. Ово поглавље се даље развија у правцу евхаристијске еклисиологије, где се показује да евхаристијско сабрање представља онтолошки центар, односно идентитет Цркве. У Евхаристији се открива пуноћа еклисијалног бића, јер се у њој сусрећу локално и васељенско, историјско и есхатолошко. Локална Црква, сабрана око епископа, не представља део неке веће целине, већ пуну Цркву, која има и васељенску димензију. Овај увид има кључни значај за даљу анализу примата, јер показује да се јединство Цркве не може заснивати на спољашњим структурама, већ на унутрашњој онтолошкој логици сабрања. У наставку другог аналитичког поглавља анализира се однос саборности, епископске службе и еклисиолошке структуре, при чему се епископ тумачи као личосни принцип јединства. Његова служба није административна, већ онтолошка, јер у њему локално сабрање добија свој идентитет и постаје васељенска Црква. Епископ се показује као *τόπος* и *τρόπος* сусрета тријадологије и еклисиологије, што представља кључни корак ка разумевању примата као суштинске димензије бића Цркве.

Треће аналитичко поглавље дисертације, „Путем примацијалне теологије“ (83-122) представља прелаз на анализу савремених екуменских докумената и богословских расправа о питању *primus universalis*. У овом делу рада систематски се разматрају кључни документи који су обликовали савремену примацијалну теологију, при чему се пажња усмерава на њихове еклисиолошке и тријадолошке претпоставке. Показује се да се у овим документима постепено развија свест о примату као служби јединства, али да остају значајне разлике у његовом разумевању, које произлазе из различитих онтолошких полазишта. Анализа показује да се у појединим приступима примат тумачи као функционална или институционална категорија, док се у другим наглашава његова суштинска повезаност са саборношћу и евхаристијским животом Цркве. Ова разлика указује на постојање дубљег проблема, који се не може решити на нивоу терминологије, већ захтева повратак на онтолошке основе еклисиологије. Управо на том месту дисертација позиционира свој допринос, показујући да се примат може адекватно разумети само у оквиру тријадолошко-иконичне онтологије. У овом поглављу такође се анализирају реакције савремених теолога на наведене документе, при чему се уочава напетост између различитих еклисиолошких модела. Посебно се истиче разлика између приступа који примат тумаче као онтолошку неопходност и оних који га свде на историјско условљену функцију. Ова анализа омогућава да се

савремена расправа о примату сагледа у ширем богословском контексту, као израз дубљих разлика у разумевању Цркве.

Четврто поглавље, „*Primus universalis*: еклисиолошка неопходност или додатак црквеном бићу” (122-178) представља кулминацију читавог истраживања, у којој се све претходно развијене теолошке поставке примењују на питање *primus universalis*. У овом делу рада формулише се кључна теза да примат на универзалном нивоу није спољашња или накнадно уведена структура, већ суштинска димензија еклисијалног бића. Примат се тумачи као личносни израз јединства, који произлази из тријадолошке логике односа и остварује се у евхаристијској заједници. Посебно се наглашава да се *примат не може схватити као власт* у јуридикчком смислу, *већ као служба* која чува и пројављује јединство Цркве. У том контексту, *primus universalis* се показује као иконична служба, чији смисао није у доминацији, већ у интеграцији. Он не стоји изнад Цркве, већ у њој и за њу, као личност која својим постојањем сведочи о јединству које Црква већ јесте и ка којем се креће. У оквиру ове синтезе посебна пажња посвећена је односу примата и саборности, при чему се показује да ове две реалности не стоје у супротности, већ у односу узајамног прожимања. Саборност без примата ризикује да постане нефункционална, док примат без саборности води ка ауторитарности. Само њихово јединство, утемељено у тријадолошкој онтологији, омогућава да Црква остане верна свом идентитету. У завршном делу дисертације формулише се коначна синтеза, у којој се показује да *primus universalis* припада самом *esse* Цркве, а не историјски променљивом облику. Он није додатак еклисиологији, већ њена суштинска последица, произашла из начина постојања Цркве као иконе Свете Тројице. У том смислу, примат се показује као онтолошка служба која, заједно са саборношћу, иконизује поредак и *кинонију* тројичног начина постојања у постојању Цркве. Целокупно истраживање доводи до закључка да се питање *primus universalis* не може решити у оквирима канонско-правних или институционалних анализа, већ захтева дубље богословско утемељење. Примат се не појављује као проблем који треба елиминисати, већ као дар који треба правилно разумети. Када је иконички успостављен, примат није претња саборности, већ њен најдубљи израз; није ограничење слободе, већ њен услов; није знак власти, већ сведочанство заједнице. На тај начин, дисертација нуди интегративни модел примацијалне теологије, у којем се тријадологија, еклисиологија, иконична онтологија и евхаристијска *кинонија* сједињују у целину. Овај модел омогућава да се *primus universalis* сагледа као уравнотежену тријадолошко-иконично-евхаристијска реалност, која представља кључ за разумевање јединства Цркве у савременом свету.

4. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација доноси више слојева оригиналних научних резултата који се могу систематизовати на следећи начин:

Најпре, Комисија утврђује да докторска дисертација нуди интегративно читање односа тријадологије и еклисиологије као кључног херменеутичког оквира за разумевање примацијалне теологије. Полазећи од светоотачког наслеђа, нарочито од кападокијске и паламитске тријадологије, рад показује да питање примата не може бити адекватно разумевано унутар искључиво канонско-правног или историјског хоризонта, већ захтева онтолошко иконично утемељење у начину постојања Свете Тројице. На тај начин, дисертација афирмише тезу да је примат, уколико има еклисиолошко утемељење, неопходно укорењен у тријадолошком моделу односа личности, што представља значајан искорак у односу на редукционистичка тумачења овог питања. Посебан научни допринос огледа се у развоју концепта иконичне онтологије као методолошког и садржинског оквира еклисиологије. Кроз критичко разматрање граница аналогije и симбола, дисертација показује да појам иконе омогућава превазилажење статичног и дескриптивног разумевања односа Бога и Цркве, те да уводи динамичну, есхатолошку оријентисану перспективу. У том смислу, Црква се не посматра као институционални одраз неке надвремене стварности, већ као *икона* будућег Царства, у којој се већ сада пројављује истина тројичног начина постојања, али не у пуноћи. Овај приступ омогућава аутентично сагледавање односа саборности и примата као узајамно условљених, а не супротстављених реалности. У њиховој равнотежи, кандидат види одговоре на питања које је поставио у уводу у свој рад.

Дисертација такође доноси оригиналну синтезу савремених богословских дијалога о примату, посебно кроз анализу кључних екуменских докумената. Кроз критичко читање и систематизацију различитих приступа (православних, римокатоличких и ширих екуменских), рад показује да се у савременом богословљу обликује нова парадигма разумевања примата, која превазилази искључиво јурисдикцијске моделе и тежи ка релационом и евхаристијском утемељењу. У том контексту, појам *primus universalis* бива сагледан не као спољашњи додатак еклисијалном бићу, већ као пројава суштинске структуре заједнице, као оне која је утемељена на тријадолошким и еклисиолошким принципима. Један од значајних резултата дисертације јесте и критичка евалуација постојећих еклисиолошких модела унутар савременог православног и римокатоличког богословља. Рад показује да постоје два основна приступа: један који примат посматра као функционалну и историјски условљену категорију, и други који га разуме као онтолошки утемељену

реалност унутар саме структуре Цркве. Дисертација аргументовано заступа став да само други приступ, заснован на тријадолошко-онтолошком темељу, може обезбедити доследно и богословски одрживо разумевање примата, под условима које непрестано понавља и која чине значајан додатак постојећим приступима (одбацивање јуридичке примаџијалне власти, инсистирање на саборности као реалности у којој се једино може пројавити примат и неопходној онтолошкој и ерминевтичкој равнотежи постојећих модела). Методолошки допринос рада огледа се у доследној примени интердисциплинарног приступа, који обједињује светоотачку херменеутику, систематско-богословску анализу и савремени екуменски дијалог. Оваква методологија омогућава не само историјско праћење развоја појма примата, већ и његово критичко преиспитивање у светлу савремених богословских изазова.

Коначно, научни допринос дисертације огледа се и у томе што она отвара нове перспективе за даља истраживања. Постављајући примат у хоризонт тријадолошко-есхатолошке еклисиологије, рад указује на могућност превазилажења дуготрајних спорова Истока и Запада, али и новијих унутар православних неслагања, не путем огољеног компромиса, већ кроз дубље разумевање саме природе Цркве. У том смислу, дисертација не само да даје одговоре на постојећа питања, већ и формулише нове проблемске правце који могу бити предмет будућих научних истраживања.

5. Закључак

Докторска дисертација Небојше Стевановић под насловом *Primus universalis у савременом систематском богословљу: последице односа тријадологије и еклисиологије по примаџијалну теологију* израђена је у складу са одобреном пријавом дисертације. Дисертација је по свом садржају оригинално и самостално научно-истраживачко дело, израђено према принципима одговарајуће систематско-богословске методологије и закључивања. Из тог разлога, Комисија са задовољством констатује да овај рад испуњава све научне параметре докторске дисертације и предлаже Наставно-научном већу Православног богословског факултета Универзитета у Београду да одобри јавну одбрану овог рада.

У Београду, 13. маја 2026.

Чланови Стручне комисије за преглед и оцену дисертације:

др Александар Ђаковац, редовни професор
Православног богословског факултета Универзитета у Београду

др Раде Кисић, ванредни професор
Православног богословског факултета Универзитета у Београду

др Душко Прелевић, редовни професор
Филозофског факултета Универзитета у Београду